EEN KORT HISTORISCH OVERZICHT BETREFFENDE DE MOLLUSKENVERZAMELING VAN DE HEBREEUWSE UNIVERSITEIT IN JERUZALEM

door

Henk K. Mienis

De geschiedenis van de molluskenverzameling van het Zoölogisch Museum van de Hebreeuwse Universiteit in Jeruzalem is nog betrekkelijk jong en gaat terug naar het jaar 1932. In dat jaar arriveerde de jonge Oostenrijkse zoöloog Georg Haas (1905-1981) in het toenmalige Palestina, waar hem dadelijk een positie werd aangeboden op de zoölogische afdeling van de Universiteit. Zowel de zoölogische afdeling als de universiteit stonden nog in hun kinderschoenen. Volgens Haas bestond de zoölogische verzameling die hij daar aantrof uit een paar stoffige weckflessen gevuld met sprinkhanen.

Vanaf het moment dat Haas arriveerde, begon hij met het aanleggen van een algemene zoölogische collectie, waarbij heel veel aandacht geschonken werd aan de mollusken. Hierbij ging zijn belangstelling zowel uit naar de land- en zoetwatermollusken als de mariene mollusken van het oostelijk deel van de Middellandse Zee en van de Rode Zee. Dit verzamelen was niet zo eenvoudig. Goede wegen bestonden er haast niet, terwijl de wegen die er waren onveilig gemaakt werden door rondtrekkende rovers! Om in Akaba te komen, Elat bestond nog niet, moest men eerst

van Jeruzalem naar Amman reizen en daarna onder geleide naar het Zuiden.

De verzamelwoede van Haas werkte aanstekelijk en spoedig werd hij geholpen door andere jonge zoölogen: O. Theodor, H. Bytinski-Saalz en H. Mendelsohn. Een behoorlijke, representatieve verzameling was spoedig bij elkaar. Het probleem was nu de determinatie. Kontakten werden gelegd met bekende buitenlandse malacologen. Zo werd bijvoorbeeld al het oorspronkelijke Middellandse Zee materiaal gedetermineerd door Tomlin.

Uit het eind van de dertiger jaren en het begin van de tweede wereldoorlog stammen ook de eerste kontakten met buitenlanders, waarvan het doel was om de lokale verzamelingen door ruil aan te vullen met buitenlands materiaal. Zo ontstonden vruchtbare kontakten met Fritz Haas (geen familie van Georg Haas), Paul Pallary, Mavromoustakis en anderen. Ook na de oorlog werden deze kontakten voortgezet en zelfs uitgebreid. Onder zijn correspondenten treffen we namen aan als Clench, Turner, Eyerdam, Jacobson, Brandt, Zilch, Forcart, en instituten als bijvoorbeeld het Westafrikaanse I.F.A.N. Ook Nederlanders bevonden zich onder zijn correspondenten: Venmans (die o.a. Truncatellina haasi beschreef), Loosjes, Kuiper en Van der Maaden, de laatste zond enig Nederlands materiaal in ruil. Op deze wijze groeide de verzameling langzaam maar geleidelijk.

In 1953 kwam hierin een grote verandering. In dat jaar ontving de Universiteit de molluskenverzameling van de bekende Italiaanse ingenieur/malacoloog Giorgio S. Coen. Hoewel Coen oorspronkelijk deze verzameling in het door hem opgerichte Natuurhistorisch Museum in Venetië wilde plaatsen, kwam hierin een verandering door de houding van de Italiaanse regering ten opzichte van het Joodse volksdeel vlak voor en tijdens de tweede wereldoorlog. Zijn familie besloot daarom zijn verzameling naar Jeruzalem te sturen. Met deze verzameling kwam niet alleen zijn collectie en het typemateriaal van de door hem beschreven taxa in Jeruzalemm, maar ook heel veel materiaal (waaronder typen) uit oudere Italiaanse verzamelingen zoals die van Monterosato, Brugnone, Tiberi en nog enkele anderen.+)

Twee jaar later ontving de Universiteit de molluskenverzameling van de Franse consul en prehistoricus René Neuville. Deze verzameling bevatte veel land- en zoetwatermollusken uit het Midden-Oosten en marien materiaal uit Noord Afrika (zowel kwartair als recent).

De geschiedenis van de molluskenverzameling bereikte een nieuw hoogtepunt met de komst van de Arthur Blok-collectie uit Engeland in 1974. Net als Coen was Blok van origine een ingenieur. Tijdens een van zijn geregelde bezoeken aan het veilinghuis van Stevens in London, werd hij aangetrokken door een doos vol met veelkleurige Amphidromus schelpen. Ondanks de moeilijke tijd, het was net na de eerste wereldoorlog, kon hij het niet laten deze 'verzameling' te kopen. Deze Amphidromus schelpen zouden de basis vormen van een reusachtige verzameling van meer dan 12.000 verschillende soorten!

Deze aanwinsten, tesamen met de lokale verzamelactiviteiten, hebben er voor gezorgd dat de Hebreeuwse Universiteit thans in het bezit is van een molluskenverzameling bestaande uit meer dan 20.000 soorten; de enige collectie van een dergelijke omvang in het Midden Oosten.

+) Een omvangrijk artikel betreffende Coen en zijn collecties is in voorbereiding als antwoord op een nogal onaangenaam artikel in een van de Italiaanse malacologische tijdschriften. In dat artikel wordt Coen, tussen de regels door, van diefstal beschuldigd.

De komponenten en de belangrijkheid van de molluskenverzameling

De molluskenverzameling bestaat op het ogenblik uit vier delen:

a. de land- en zoetwatermollusken van het Midden Oosten (Israël, Sinaï, Jordanië, Libanon, Syrië, Cyprus en Turkije) - deze collectie bevat ook veel materiaal van soorten die ondertussen uitgestorven zijn of op het punt staan van de aardbodem te verdwijnen;
b. de mariene mollusken van het oostelijk deel van de Middellandse Zee;
c. de mariene mollusken van de Rode Zee;
d. de algemene wereld-collectie.

De eerste drie verzamelingen worden gescheiden gehouden van de algemene verzameling.

Als subkomponenten van deze verzamelingen kunnen de volgende collecties worden genoemd:

de Georg Haas collectie;
de collectie van de voormalige Hulah moerassen, met o.a. de nu in Israël uitgestorven Acroluxus lacustris;
de Cyprus collectie (coll. Mavromoustakis (gedeeltelijk) en die van een universiteitsexpeditie);
de Fisheries Stations (Haifa) collectie van gedregd materiaal;
de Steinitz collectie van Rode Zee mollusken;
de Wahrman collectie van landslakken uit Israël en Sinaï;
de Israel South Red Sea Expeditions collectie;
de Zinner collectie van landslakken uit het Midden Oosten;
de Hebrew University-Smithsonian Institution collecties van marien materiaal uit het oostelijk deel van de Middellandse Zee en de Rode Zee;
de molluskencollectie van de 'Inland waters Ecological Survey' van de 'Nature Reserves Authority';
de Coen collectie;
de Neuville collectie;
de Blok collectie, en
de Archaeological collectie.

Veel uniek materiaal bevindt zich in deze verzamelingen. Daarom is er nogal veel vraag naar het inzien van typemateriaal of ander materiaal voor revisies van bepaalde families, geslachten of soorten. De landslakken vormen bijvoorbeeld de basis voor de in druk zijnde monografie betreffende de terrestrische mollusken van Palestina door Lothar Forcart.

Typemateriaal

Zoals gezegd bevat de Coen collectie vrij veel typemateriaal. Ook in de Blok collectie bevinden zich veel typen, hoewel daaronder zich geen holotypen bevinden. Ook het lokale materiaal is gebruikt geworden voor de beschrijving van een aantal nieuwe soorten. Onderstaande lijst bevat de namen van auteurs waarvan zich op zijn minst één type-exemplaar (holo-. para-, lecto-, paralecto- en/of syntype) in de verzameling in Jeruzalem bevindt:

Adami, G.B.
Adams, A.
Aguyo, C.G.
Ancey, C.M.F.
Aradas A.
Bartsch, P.
Bavay, A.
Benoit, L.
Bequaert, J.
Bermejo, M.
Biggs, H.E.J.
Bivona, A.
Boettger, C.R.
Bouge, L.J.
Brandt, R.A.M.
Brugnone, G.
Brusina, S.
Bullen, R.A.
Burnup, H.C.
Caziot, E.
Clapp, W.F.
Clench, W.J.
Coen, G.S.
Connolly, M.W.K.
Cooper, J.E.
Costa O.G.
Coutagne, G.
Crosse, J.C.H.
Crowley, T.E.
Dall, W.H.
D'Attilio, A.
Dautzenberg, Ph.
Eeden, C.J. van
Emerson, W.K.
Engel, H.
Fischer, H.
Fulton, H.C.
Germain, L.
Godwin-Austin, H.H.
Haas, G.
Hamonville, L. d'
Hazay, I.
Heller, J.
Henderson, J.B.
Heude, P.M.
Iredale, T.
Issel, A.
Jeffreys, J.G.
Jones, K.H.
Kobelt, W.
Kuscer, L.
Leloup, E.
Lowe, R.T.
Marshall, J.T.
May, W.L.
Maymard, C.J.
Melvill, J.C.
Mienis, H.K.
Monterosato, T.A. di
Moricand, S.
Neumayr, M.
Nordsieck, H.
Nyst, P.H.
Pain, T.
Paladilhe, A. de
Pallary, P.
Peile, A.J.
Petrbok, J.
Pilsbry, H.A.
Porro, C.
Powell, A.W.B.
Preston, H.B.
Ramsden, C.T.
Rochanaburananda, T.
Rossmaessler, E.A.
Schlesch, H.
Schütt, H.
Smith, E.A.
Sowerby III, G.B.
Standen, R.
Sturany, R.
Szekeres, M.
Tchernov, E.
Tiberi, N.
Tomlin, J.R. le B.
Torre, C. de la
Tristram, H.B.
Turner, R.D.
Vokes, E.
Watson, R.B.
Welch, A. d'Alte
Wollaston, T.V.

Op verzoek is het mogelijk om typemateriaal in leen te ontvangen.

De malacologische bibliotheek

Nauw verbonden met de molluskenverzameling is de malacologische bibliotheek. Deze bibliotheek is net als de verzameling door Georg Haas gesticht. Zij werd enorm verrijkt toen met de verzameling van Coen ook zijn boeken en overdrukken in Jeruzalem aankwamen. Hieronder bevinden zich heel veel oude Italiaanse werken. De komst van de Neuville collectie voegde daaraan ook de nodige Franse literatuur toe met onder andere werken van Lamarck, Bruguière en een heel groot aantal jaargangen van de Journal de Conchyliologie. De status van een bibliotheek op internationaal niveau werd echter bereikt met de komst van de Blok collectie. De verzameling malacologische literatuur door hem bij elkaar gebracht, bestond onder meer uit zo'n 600 boeken, volledige series van de Journal of Conchology en de Proceedings of the Malacological Society of London en diverse andere malacologische tijdschriften, en zo'n 2000 overdrukken.

De molluskenafdeling was nu in het bezit van zulke historische werken als Lister, Gualterius, Rumphius, Adanson, de eerste twaalf delen van Martini & Chemnitz, de volledige Kiener, grote series van de monografieën van Reeve en Sowerby (waaronder diverse originele proefvellen van de handgekleurde platen!), enz., enz.

Op dit moment is de universiteit in het bezit van een volwaardige professionele bibliotheek, de enige van dit kaliber in het Midden Oosten. Naast de ongeveer 1200 boeken, 320 jaargangen van tijdschriften en de 8000 overdrukken die zich op dit moment in de malacologische bibliotheek bevinden, heeft men daar ook de beschikking over het literatuurbezit van de Israëlische Malacologische Vereniging. Deze bibliotheek is heel

rijk in malacologische tijdschriften waarvan ongeveer 80 titels geregeld in ruil ontvangen worden.

De malacologische verzameling in de toekomst

Zo te zien ziet alles er in Jeruzalem er nog al rooskleurig uit. De werkelijkheid is een ietsje anders. In een land waar de inflatie in de laatste jaren zich beweegt tussen de 300 en 400% is maar heel weinig geld beschikbaar voor systematisch onderzoek. De meeste verzamelingen hebben dan ook alleen maar een conservator in naam. Het eigenlijke werk wordt zo nu en dan door een student uitgevoerd, dwz. hij zorgt er voor dat datgene wat in de verzameling aanwezig is niet verloren gaat. Van een groei van de meeste verzamelingen kan men nauwelijks spreken.

Wat dat betreft is het met de molluskenverzameling iets beter gesteld. Sinds ruim 10 jaar fungeert de schrijver van dit artikel als conservator. Dit is echter ook slechts een part-time job, zodat in de twee dagen per week die hem toegewezen zijn, slechts het nodigste werk gedaan kan worden. De taak van de conservator is dan ook die van een Jantje-van-Alles: determineren, catalogiseren, schrijven van etiketten, inpakken van materiaal dat verzonden moet worden, jaarlijks de 'natte' verzameling aanvullen met alcohol, enz. Enige assistentie staat niet ter beschikking.

De toestand op de Universiteit van Tel Aviv, waar zich de enige andere molluskenverzameling bevindt, is niet veel beter. De conservator, Prof. Alexander Barash, is de 80 gepasseerd. Hij wordt trouw geassisteerd door Dr. Zippora Danin, die ook de 70 reeds lang voorbij is. Op de andere afdelingen is de toestand niet veel beter.

Dit is dan ook de reden dat al jaren plannen klaarliggen voor een Israël Museum van Natuurlijke Historie. Daar beide Universiteiten daarin geïnteresseerd zijn, is men onder leiding van de Israëlische Akademie van Wetenschappen tot een compromis-voorstel gekomen. Een gedeelte van deze nieuwe instelling zal gevestigd worden in Jeruzalem, het andere in Tel Aviv. Dubbele collecties, dwz. een molluskenverzameling in Jeruzalem en een in Tel Aviv, worden niet toegestaan. Wat betreft de mollusken heeft men de collectie aan Jeruzalem toegewezen. Zolang Prof. Barash & Dr. Danin actief werkzaam blijven, blijft de Tel Aviv verzameling op zijn huidige plaats. Zodra hier verandering in komt, wordt de hele molluskenverzameling van Tel Aviv overgeheveld naar Jeruzalem. Op andere gebieden gaan bijvoorbeeld binnenkort reeds alle insekten naar Tel Aviv, terwijl de prehistorische verzameling naar Jeruzalem gaat.

Na deze fusies zullen de werkzaamheden in de collecties geïntensiveerd worden, daar de financiële verplichtingen voor het in stand houden van de collecties nu over twee verschillende instellingen gespreid worden. De respectievelijke universiteiten moeten voor onderdak zorgen, de akademie zorgt voor het vervullen en het in stand houden van de functies (conservators, technische assistenten, enz.). Al met al ziet de toekomst er dus wat rooskleuriger uit.

Zolang echter al het werk door één persoon uitgevoerd moet worden, blijft het behelpen. Dit is dan ook een van de redenen dat het soms nog al eens lang duurt voordat aan een verzoek voldaan kan worden. Degenen die verdere informatie willen hebben betreffende de collectie of bepaalde mollusken in de verzameling, kunnen zich echter altijd tot de schrijver dezes wenden.